

5. Постанова від 30 травня 2007 р. N 785 «Про затвердження Державної цільової програми реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі на період до 2015 року». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/785-2007-p>.
6. Перспективні напрями та інструменти політики імпортозаміщення у промисловості України. Аналітична записка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/885/>
7. Розвиток аграрного виробництва як передумова забезпечення продовольчої безпеки України. К.: НІСД, 2011. – 39 с.
8. Чубай В.М. Аналіз інноваційного потенціалу машинобудівного підприємства у процесі формування і реалізації інноваційної стратегії.// Актуальні проблеми економіки. – 2010. - №8. – С. 183-190.
9. Щербак В.П. Тенденції поширення інтелектуальної праці як чинник розвитку трудового потенціалу.// Актуальні проблеми економіки. – 2010. - №10. – С. 105-110
10. Щодо розвитку науково-технічного потенціалу промислового сектору України. Аналітична записка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/677/>.

Т. Немченко

Роль государства в развитии трудового потенциала предприятий сельскохозяйственного машиностроения Украины

В статье рассмотрено состояние государственной поддержки трудового потенциала предприятия сельскохозяйственного машиностроения Украины на современном этапе и определены перспективные направления ее развития.

T. Nemchenko

The role of the state in the labour potential development of the agricultural engineering in Ukraine

The state support position of the enterprises labour potential of the agricultural engineering in Ukraine in the modern stage is reviewed in the article. And the promising direction of its development is defined.

Одержано 03.10.12

УДК 338.242

А.О. Олексієнко, ст. викладач

ПВНЗ «Кіровоградський інститут регіонального управління та економіки»

Впровадження принципів і методів органічного землеробства як стратегічний напрямок розвитку фермерських господарств Кіровоградської області

В статті розглянуто питання формування мети впровадження органічного землеробства на території України та Кіровоградської області. Охарактеризовано фермерські господарства як одну з найбільш розповсюджених форм господарювання в агросфері. Надано стислу характеристику розвитку фермерства в Кіровоградській області. Досліджено загальні аспекти економічної ефективності діяльності сільськогосподарських товаровиробників при практичному застосуванні принципів і методів органічного землеробства.

органічне землеробство, екологічно чиста продукція, екологічний стан територій, сертифікація, фермерські господарства, витрати, врожайність

© А.О.Олексієнко, 2012

Негативні процеси, що відбуваються в природному середовищі як наслідок посилення антропогенного тиску на довкілля складають загрозу для подальшого існування всього людства.

В більшості сучасних наукових досліджень пропонується концепція сталого розвитку як один із шляхів виходу із можливої глобальної екологічної кризи. Практичною реалізацією концепції сталого розвитку в сфері аграрного виробництва є впровадження в практику діяльності сільськогосподарських товаровиробників України органічного сільського господарства, зокрема органічного землеробства.

В зазначеному напрямку проводили дослідження Шикула М.К., Антоненко А.С., Писаренко В.Н., Писаренко П.В., Писаренко В.В., Капштик М.В., Кобець М.І., Кисіль В.І., Ляшенко В.П., Танчик С.П., Глушко Т.П., та багато інших науковців.

Проте питанням формування мети впровадження в практику діяльності вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників органічного землеробства та ґрунтового аналізу економічної ефективності від застосування методів органічного землеробства приділено недостатньо уваги. Ці обставини обумовлюють необхідність проведення подальших досліджень.

За мету при написанні статті поставлено визначення необхідності та доцільності впровадження принципів і методів органічного землеробства в фермерських господарствах Кіровоградської області.

В роботі використовувались такі методи збору та обробки інформації, як індукція, дедукція, аналіз, синтез, порівняння, логічний метод.

Останнє повне дослідження світового ринку органічних продуктів проводилося IFOAM, FiBL, The Datamonitor Group, базуючись на даних 2009 року. Так, результати аналізу показали, що він виріс на 9,7% і досяг \$60 млрд. За прогнозами, до 2014 року вартість світового ринку становитиме \$96,5 млрд. Ріст складе 60,7% від показників 2009 року. Однією із основних тенденцій світового ринку стало збільшення попиту на органічні продукти в більшості країн [1].

Основною метою впровадження органічного сільського господарства в Україні є підтримання інтеграції українських малих та середніх господарств у світову торгівлю шляхом сертифікованого органічного виробництва. Кінцева мета – посилити конкурентоспроможність органічного сектору країни та генерувати прибутки у сільській місцевості [2].

Відповідно до цієї мети формується стратегія впровадження і розвитку органічного сільського господарства в Україні – виробництво екологічно чистої продукції.

Офіційні статистичні огляди IFOAM стверджують, що у 2008 р. в Україні нараховувалось 118 сертифікованих господарств – виробників органічної продукції, а загальна площа сертифікованих органічних сільськогосподарських земель склала 269984 га [3]. Чисельність сертифікованих господарств збільшується щороку.

Більшість українських господарств, що сертифіковані як виробники органічної сільськогосподарської продукції розташовані в Одеській, Херсонській, Полтавській, Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Хмельницькій областях. Українські сертифіковані органічні господарства різного розміру – від кількох десятків гектарів, як і в більшості країн Європи, до кількох десятків тисяч гектарів ріллі.

За словами Милованова Є.В, голови Федерації органічного руху України, наша країна має великий потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції та її реалізації шляхом експорту, а також в середньостроковій перспективі для її постачання на внутрішній ринок. Водночас, органічне сільське господарство сприятиме вирішенню ряду актуальних проблем, що існують в аграрному виробництві

України та її сільських районах. Є [4, с. 259].

Ми поділяємо наведену думку Милованова Є.В., проте зазначимо, що для виробництва екологічно чистої продукції, зокрема проходження сертифікації органічного виробництва, сільськогосподарські землі повинні відповідати певним вимогам щодо рівня їх забруднення шкідливими речовинами: пестицидами, важкими металами, радіонуклідами тощо.

Фахівцями Інституту агрохімії і ґрунтознавства УААН було проведено аналіз еколого-токсикологічного стану орних земель України та виділені зони, придатні для вирощування екологічно чистої продукції.

Рисунок 1 - Придатність території України для вирощування екологічно чистої продукції

Для оцінки екологічного стану територій збирають і аналізують усю наявну інформацію про співвідношення основних типів угідь, ґрунтовий покрив, агрокліматичні умови, розораність, еродованість і родючість ґрунтів, наявність у межах території небезпечних у екологічному відношенні промислових та інших підприємств, види і рівень забруднення атмосферного повітря, поверхневих вод, ґрунту. Зазначена інформація знаходиться у розпорядженні земельної, агрохімічної, гідрометеорологічної та екологічної служб України. Після опрацювання й аналізу одержаних даних роблять попередній висновок про екологічний стан територій, який у майбутньому обов'язково уточнюють. За результатами оцінки території поділяють на три класи придатності:

- перший клас - територія придатна для одержання екологічно безпечної продукції всіх сільськогосподарських культур (екологічна ситуація в цілому благополучна; ґрунти високого або підвищеного рівня родючості, екологічно стійкі; шкідливі речовини відсутні або кількість їх така, що не перешкоджає одержанню безпечних високоякісних урожаїв);
- другий клас - територія обмежено-придатна для виробництва екологічно безпечної сировини (загальноєкологічний стан дещо погіршений: показники ґрунтової родючості та вмісту токсичних речовин дають змогу одержати екологічно безпечні врожаї лише деяких сільськогосподарських культур, які найбільше толерантні до токсичних речовин);
- третій клас - територія не придатна для одержання екологічно безпечної

рослинницької продукції (екологічний стан на території, як правило, несприятливий; ґрунтовий покрив — екологічно нестійкий, забруднений і з низьким рівнем родючості; високоякісну продукцію в таких умовах одержати неможливо).

Як бачимо, в Україні залишилось чотири невеликих регіони, де ґрунти ще не забруднені до небезпечних меж і де можливе вирощування екологічно чистої продукції на рівні найсуворіших світових стандартів.

Безумовно впровадження органічного сільського господарства в практику діяльності вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників має стати пріоритетним напрямком розвитку. Території, придатні для виробництва екологічно чистих продуктів харчування, мають розвиватись в напрямку інтеграції в світовий економічний простір. Але одночасно з цим кожне господарство має визначити за основну мету впровадження органічних методів господарювання, зокрема органічного землеробства. Це стосується всієї території України, зокрема й земель непридатних або обмежено придатних для виробництва екологічно чистої продукції. Підготовчі заходи в період конверсії нададуть можливість відновити агроєкосистему, покращити економічний, соціальний та екологічний стан в Україні, сприятимуть поліпшенню якості та безпечності харчування населення, а в перспективі забезпечать відновлення екологічної чистоти українських земель.

Однією з пріоритетних організаційно-правових форм господарювання в агросфері на сьогоднішній день є фермерські господарства. Зважаючи на те, що останні мають найбільші ринково-адаптаційні можливості, впровадження органічного землеробства в практику діяльності фермерських господарств забезпечить отримання найшвидшого економічного, соціального та екологічного ефекту.

В Кіровоградській області станом на 01.01.10 р. в налічувалось 2511 фермерських господарств. Найбільша кількість фермерських господарств діють у Кіровоградському (219), Маловісківському (210), Новоукраїнському (200), Бобринецькому (175), найменша – в Устинівському (43), Олександрівському (47), Вільшанському (52) районах.

В користуванні фермерських господарств знаходилось 398 тис.га сільськогосподарських угідь, в т.ч. ріллі – 394 тис.га. Із загальної площі сільськогосподарських угідь взято в оренду 325,7 тис.га (81,8%). Найбільше сільськогосподарських угідь припадає в середньому на одне господарство, зареєстроване в Знам'янці (394,8 га), Олександрівському (358,2 га), Петрівському та Добровеличківському (220 га), Кіровоградському (203,4 га), найменше – в Кіровограді (7 га), Устинівському (81,3 га), Голованівському (99 га) районах [5].

В переважній більшості фермерські господарства області спеціалізуються на випуску продукції рослинництва, зокрема зернових та соняшнику.

На Кіровоградщині поки що відсутні господарства, що перейшли на застосування органічного землеробства.

Враховуючи спеціалізацію регіону вважаємо, що стратегічним напрямком розвитку фермерських господарств Кіровоградської області має стати впровадження органічного землеробства. Ті фермери, що найбільш глибоко усвідомлять необхідність та перспективність зазначеного напрямку, будуть мати змогу швидше пройти конверсійний період, отримати сільськогосподарську продукцію, яка за своїми якостями буде значно відрізнятись від представленої на ринку сьогодення і зайняти відповідну нішу в конкурентному середовищі на більш вигідних позиціях.

З огляду на те, що територія Кіровоградської області частково непридатна та обмежено придатна для виробництва екологічно чистої продукції, основним важелем, що буде спонукати фермерів до впровадження органічного землеробства має стати

економічний зиск.

Наприкінці XIX ст. принципи органічного землеробства широко застосовував в практичній діяльності на полях Подольської та Бесарабської губерній управляючий маєтками Іван Євгенович Овсинський. Його нова система землеробства дозволяла скоротити до 50% прямі витрати на вирощування зернових культур та одночасно збільшити урожайність в 4-7 разів, покращити якість продукції і підвищити плодородність земель [6]. За словами професора, доктора сільськогосподарських наук Конєва А.А., кафедра землеробства Новосибірського державного аграрного університету впродовж 30 років перевіряла дослідним шляхом та на практиці всі основні положення системи Овсинського і підтвердила її високу економічну ефективність, ресурсозберігаючу та ґрунтозахисну функції. Без застосування хімічних засобів врожайність зернових складала до 40-50ц /га. [6]. Зазначимо, що в Україні за період 2005-2010 років середня врожайність зернових становила 27,2 ц/га [7].

Методи землеробства І.Є.Овсинського використовувались в практиці Терентія Семеновича Мальцева. З 1925 року останнім проводились досліді безвідвального землеробства. Т.С. Мальцевим сформульовано головне завдання безвідвального обробітку – сприяти однорічним рослинам систематично підвищувати родючість ґрунту. Т.С. Мальцев розробив оптимальну систему землеробства для Зауралля, довів, що агрономія має бути місцевою. Має бути врахована взаємодія ґрунту, клімату, площ, набору культур та технічних можливостей кожного господарства.

Слід зазначити, що Т.С. Мальцев був засновником експеримента з прискореної розробки та впровадження ґрунтозахисної системи землеробства, що розпочався в 1976 році в с. Михайлівки Шишацького району Полтавської області на базі колишнього колгоспу Орджонікідзе (зараз ПП «Агроекологія»).

На сьогодні ПП «Агроекологія» є одним з найбільш відомих «органічних» господарств в Україні. Досвід впровадження ґрунтозахисних технологій в господарстві показав, що вони потребують, порівняно з традиційними, втричі менше часу на обробіток ґрунту та в 2-3 рази менше пального [8].

За даними АТЗТ «Агро-Союз» (Дніпропетровська обл., Синельниківський р-н, с. Майське), порівняльна характеристика основних витрат на вирощування озимої пшениці після кукурудзи на силос за традиційної технології і за двома варіантами ґрунтозахисної технології - з використанням середньозахватної та широкозахватної техніки - свідчить, що, порівняно з традиційною технологією, ґрунтозахисна потребує в 2,9 рази менше мото-годин за використання середньозахватної техніки й у 3 рази менше - за широкозахватної. Відповідно, зменшилися витрати пального - в 2,3 і 3,2 рази [9].

Вельми розповсюджена думка, що при відмові від хімізації сільськогосподарського виробництва відбувається зниження врожайності культур на 30-40%, але практичний досвід застосування органічного землеробства доводить зворотне.

Досвід впровадження ґрунтозахисних технологій (з 1979 року) та методів органічного виробництва (з 1990 року) на ПП «Агроекологія» свідчить про підвищення врожайності всіх культур порівняно з традиційними технологіями в період конверсії (рис. 2,3). [10, с.78].

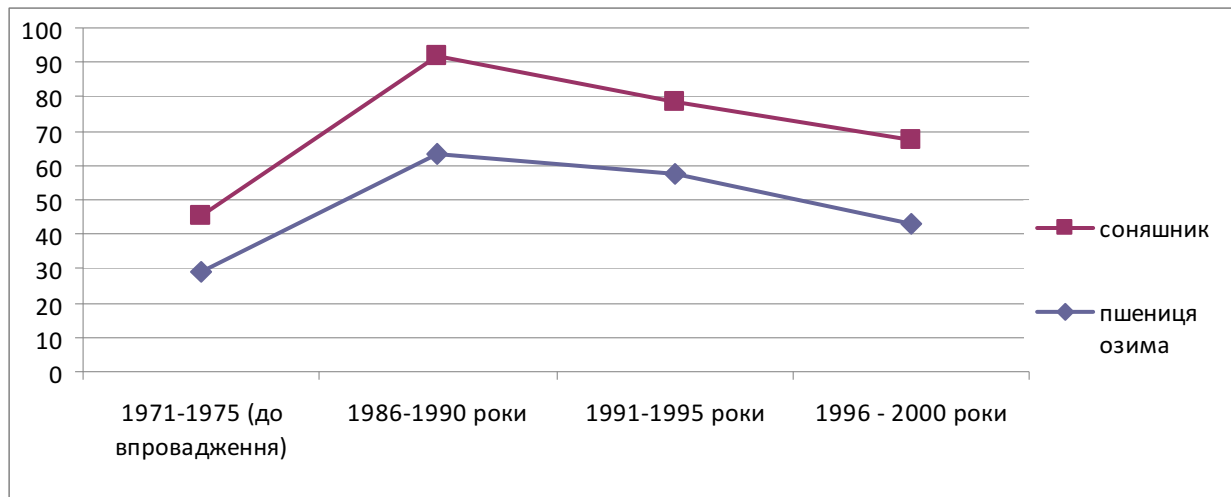

Рисунок 2 - Врожайність соняшнику та озимої пшениці на ПП «Агроекологія», ц/га

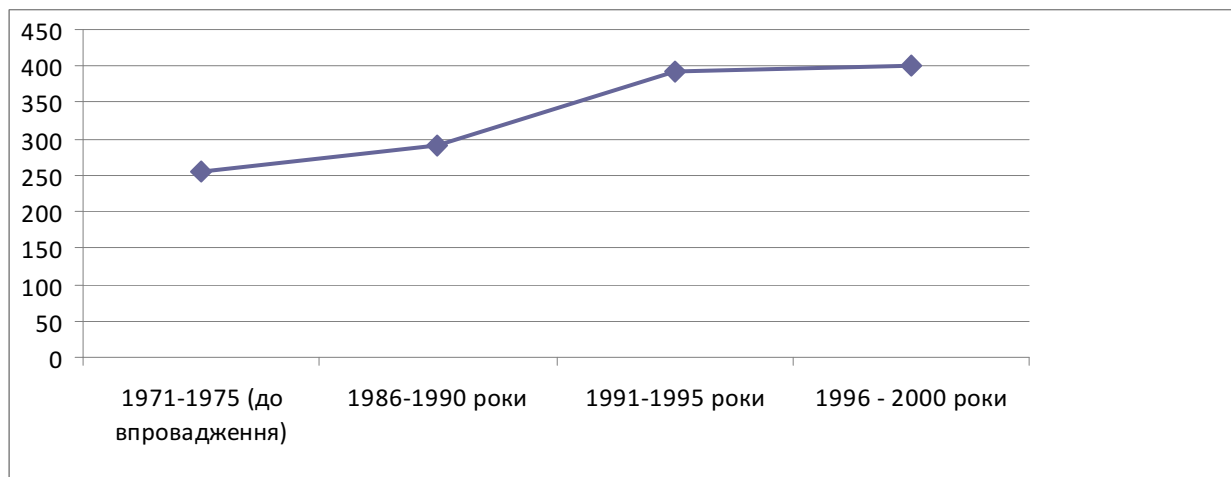

Рисунок 3 - Врожайність цукрового буряку на ПП «Агроекологія», ц/га

Практичний досвід вітчизняних та закордонних сільськогосподарських товаровиробників, що перейшли на застосування альтернативних методів аграрного виробництва засвідчує зменшення загального обсягу понесених витрат на одиницю вирощеного врожаю [10, с. 38, 39] в 2-6 разів.

Порівняння понесених витрат при застосуванні інтенсивних технологій агровиробництва з ґрунтозахисними та органічними методами без врахування технічного переоснащення виробництва свідчить про скорочення їх загального обсягу та одночасного збільшення врожайності сільськогосподарських культур в період конверсії.

Розробка оптимальних економічно доцільних моделей практичного впровадження принципів і методів органічного землеробства на території Кіровоградської області з врахуванням ґрунту, клімату, площ, набору культур та технічних можливостей фермерських господарств має стати предметом подальших наукових досліджень.

Список літератури

1. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.biolan.org.ua/uk/news/?newsid=111>.
2. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.biolan.org.ua/uk/news/?newsid=120>.

3. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>
4. В. Милованов Органічне сільське господарство: перспективи для України / Є В. Милованов // Посібник українського хлібороба 2009. – С. 257-260
5. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kirovograd.proua.com/news/2010/02/11/154048.html>
6. Овсинский И.Е. Новая система земледелия / Перепечатка публикации 1899 г. (Киев, тип. С.В. Кульженко). – Новосибирск: АГРО-СИБИРЬ, 2004. – 86 с.
7. Рослинництво України. Статистичний збірник/ Державний комітет статистики України, 2011
8. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aec.org.ua/pdf/conf1/pysarenkoua.pdf>
9. Л. Кукса, Ресурсо- й енергоощадні технології обробітку ґрунту та сівби зернових культур <http://www.propozitsiya.com/?page=149&itemid=2607&number=84>
10. Органічне землеробство: з досвіду ПП «Агроекологія» Шишацького району Полтавської області. Практичні рекомендації / Антоненко С.С., Антоненко А.С., Писаренко В.М. та ін. - Полтава: РВВ ПДАА, 2010. – 200 с.

А. Алексеенко

Внедрение принципов и методов органического земледелия как стратегическое направление развития фермерских хозяйств Кировоградской области

В статье рассмотрены вопросы формирования цели внедрения органического земледелия на территории Украины и Кировоградской области. Охарактеризованы фермерские хозяйства как одна из наиболее распространенных форм хозяйствования в агросфере. Наведена короткая характеристика развития фермерства в Кировоградской области. Исследованы общие аспекты экономической эффективности деятельности сельскохозяйственных товаропроизводителей при практическом использовании принципов и методов органического земледелия.

А. Oleksiienko

The implementation of the principles and practices of organic agriculture as a strategic direction for the development of farms of the Kirovograd region

The article discussed the formation of the purpose of the introduction of organic farming on the territory of Ukraine and the Kirovograd region. Tightness of farms as one of the most common forms of management in agrosphere. Provides a brief description of the development of farming in the Kirovograd region. Investigated aspects of economic efficiency of agricultural producers in the practical application of the principles and methods of organic farming.

Одержано 12.10.12

УДК 334.73:631.1

С.П. Попова, асист.

Кіровоградський національний технічний університет

Розвиток кооперації фермерських господарств

У статті висвітлено основні засади сутності кооперації фермерських господарств, проаналізовано закордонний досвід функціонування сільськогосподарських кооперативів, визначено перспективи подальшого розвитку фермерської кооперації в сучасних умовах.

кооперація, фермерські господарства, принципи сільськогосподарської кооперації, групи кооперативів, збут, постачання, технічне забезпечення, світовий досвід фермерського кооперування

Однією з ефективних форм господарювання на селі, важливим засобом вирішення продовольчих, економічних і соціальних проблем суспільства і сільських

© С.П.Попова, 2012